

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Peter Aronsson

Ansvarsgenombrott
– betalningsansvar för delägare i
aktiebolag

Examensarbete
20 poäng

Eva Lindell-Frantz

Associationsrätt / Förmögenhetsrätt

VT 2007

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsning	5
1.4 Metod och material	6
1.5 Disposition	7
2 ANSVARFRIHET – EN FÖRUTSÄTTNING FÖR AKTIEBOLAGETS FRAMGÅNG	9
2.1 Historisk utveckling	9
2.2 Situationen idag	10
3 PERSONLIGT ANSVAR FÖR AKTIEÄGARE	11
3.1 Lagreglerade fall	11
3.1.1 Direkt ansvar	11
3.1.2 Indirekt ansvar	11
3.2 Personligt ansvar på avtalsrättslig grund	12
3.2.1 Borgen	12
3.2.2 Letter of intent	12
3.3 Aktieägaren som avtalspart	13
4 ANSVARSGENOMBROT	16
4.1 En rättsfigur utan stöd i lag	16
4.2 Ledande praxis	16
4.3 Rekvisiten	17
4.3.1 Underkapitalisering	18
4.3.2 Osjälvständighet	20
4.3.3 Illojalt beteende	22
4.3.4 Godtroende borgenärer	24

4.4	Inomobligatoriska fall kontra utomobligatoriska fall	26
4.5	Helhetsbedömning	27
5	LAGSTIFTNINGSARBETET	29
5.1	Inledning	29
5.2	Betalningsansvarskommitténs arbete	29
5.2.1	Förslagens innehåll och innebörd	29
5.2.2	Lagrådets yttrande	31
5.3	Aktiebolagskommitténs arbete	31
5.4	Regeringens ställningstagande	32
6	AVSLUTANDE DISKUSSION OCH ANALYS	34
6.1	Förutsättningar för ansvarsgenombrott	34
6.2	Lagstiftarens åtgärder och ställningstaganden	37
6.3	De lege ferenda	39
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	40
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	42

Sammanfattning

Detta arbete behandlar de icke lagfästa principerna för ansvarsgenombrott i aktiebolag. Enligt dessa principer kan en aktieägare åläggas ett personligt betalningsansvar för aktiebolagets skulder. Ett aktiebolags främsta kännetecken är att dess delägare inte har något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser. För att skydda bolagets borgenärer finns dock ett flertal lagfästa borgenärs- och kapitalskyddsregler. Utöver de lagfästa reglerna har principerna för ansvarsgenombrott utvecklats i praxis, som ett ytterligare skydd för bolagets borgenärer.

För att ett ansvarsgenombrott skall kunna statueras krävs det i regel *att* bolaget är underkapitaliserat, *att* det är osjälvständigt i förhållande till aktieägaren, *att* det finns ett illojalt syfte bakom aktieägarens agerande samt *att* borgenären är i god tro beträffande de omständigheter som åberopas till stöd för en talan om ansvarsgenombrott. När en talan om ansvarsgenombrott emanerar ur ett inomobligatoriskt förhållande krävs det dessutom att borgenären fullgjort sin undersökningsplikt beträffande gäldenären. Detta innebär att en borgenär alltid har en viss skyldighet att själv bedöma lämpligheten i att ingå avtal med sin motpart. Undersökningsplikten omfattar således motpartens ekonomi och ställning. Denna skyldighet är dock mest långtgående för professionella kreditgivare som t.ex. en bank.

Lagstiftaren har vid två tillfällen övervägt att åstadkomma en lagreglering av principerna för ansvarsgenombrott. Första gången gjordes en utförlig utredning där det föreslogs att en generell regel om ansvarsgenombrott i aktiebolag infördes i den dåvarande aktiebolagslagen. Detta förslag drogs dock tillbaka av regeringen sedan lagrådet riktat relativt skarp kritik mot förslagets utformning. Andra gången var i samband med utarbetandet av vår nya ABL. I denna utredning föreslogs det att det inte skulle införas någon generell regel om ansvarsgenombrott i aktiebolag. Lagstiftaren ansåg att det inte var möjligt att utforma en tillräckligt tydlig regel avseende ansvarsgenombrott i aktiebolag. Istället ansåg man att en sådan regel skulle medföra ett allt fört stort mått av rättsosäkerhet.

Med detta arbete har jag velat tydliggöra innehållet i rättsinstitutet ansvarsgenombrott. Genom att studera praxis, lagförslag och doktrin på området har jag, mot bakgrund av mina egna synpunkter, försökt definiera innehållet i principerna för ansvarsgenombrott i aktiebolag, så som de enligt svensk rätt ser ut idag.

Förord

Jag vill med dessa rader framföra ett tack till min utmärkta handledare Eva Lindell-Frantz, som med sitt engagemang och sin kunskap varit en stor inspirationskälla under min tid i Lund.

Malmö den 16 januari 2007

Peter Aronsson

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslagen (2005:551)
HB	Handelsbalken (1736:1232)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JustR	Justitieråd
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
Prop	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

”I ett aktiebolag har aktieägarna inte något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser.” Detta slås fast i 1 kap. 3 § aktiebolagslagen (ABL).¹ Denna princip är grundläggande inom aktiebolagsrätten och är även huvudregel vad gäller delägars betalningsansvar. Principen betraktas också som ett av aktiebolagets främsta kännetecken.²

Det begränsade ansvaret, som kan ses som bolagsformens huvudsakliga fördel, skapar dock även problem. I första hand rör det sig om problem för bolagets borgenärer. En bolagsform med begränsat ansvar för delägare skapar möjligheter till missbruk av bolagsformen för egen vinnings skull, på bekostnad av bolagets fordringsägare. Det kan t.ex. röra sig om att successivt tömma bolaget på tillgångar eller att fortsätta bolagets verksamhet trots att bolaget är likvidationspliktigt. För att komma till rätta med sådana problem finns en mängd lagregler som förbjuder och sanktionerar beteenden som kan skada bolaget och dess borgenärer.

Utöver dessa lagregler har det, vad beträffar omfånget för detta arbete, i praxis utvecklats ytterligare en princip till skydd för aktiebolagets borgenärer. Det rör sig om en icke lagfäst rättsfigur som, under särskilda förutsättningar, tillåter att man bortser från huvudregeln om delägars personliga ansvarsfrihet och ålägger dessa ett personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser. Denna rättsfigur kallas ansvarsgenombrott. Ansvarsgenombrott fyller det tomrum där framförallt ABL:s skyddsregler inte räcker till. Det rör sig om fall där man missbrukar aktiebolagsformen, på ett för borgenärerna skadligt sätt, utan att för den skull bryta mot reglerna i ABL eller annan lagstiftning som har till uppgift att skydda mot den typen av agerande.

Som jag nämnde ovan regleras inte ansvarsgenombrott i lag. Under årens lopp har det dock diskuterats huruvida en lagreglering vore lämplig eller ej. I två statliga utredningar har frågan behandlats relativt ingående.³ I den första utredningen förespråkades en lagreglering vilket dock avstyrktes av lagrådet.⁴ Förslaget resulterade inte heller i någon reglering. I den andra utredningen, vilken resulterade i den nu gällande ABL, förespråkades att en lagreglering av principerna för ansvarsgenombrott inte skulle lagfästas. Följaktligen saknar den nya ABL bestämmelser som behandlar ansvarsgenombrott. Det är väl också troligt att detta var slutpunkten för frågan om ansvarsgenombrottets reglering.⁵

¹ Aktiebolagslagen (SFS 2005:551).

² Prop. 2004/05:85, s. 207.

³ Se SOU 1987:59 Ansvarsgenombrott m.m. och SOU 2001:1 Ny aktiebolagslag.

⁴ Prop. 1990/91:198, s. 45.

⁵ Sandström, s. 333.

Som ett exempel på ämnets aktualitet kan nämnas att det för tillfället föreligger en tvist, vid Malmö tingsrätt, mellan två parter där kärandens krav grundar sig på just principerna om ansvarsgenombrott.⁶ Målet beräknas vara avgjort någon gång under december månad 2006.

1.2 Syfte och frågeställningar

I och med nya ABL har lagstiftaren valt att inte lagreglera och därigenom precisera principerna för ansvarsgenombrott. Vi har alltså inte fått en fast lagregel att luta oss mot. Istället har lagstiftaren uttalat att det är de principer som utvecklats i rättspraxis som skall gälla beträffande ansvarsgenombrott.⁷ Man har från lagstiftarens sida även påpekat att principerna givetvis även kan vidareutvecklas i rättspraxis om behov skulle finnas.⁸ Detta ställningstagande skapar således ett behov av att sammanställa och klargöra innehållet i denna rättsfigur så som den tagit form i rättspraxis. Mot denna bakgrund har jag valt att arbeta utifrån följande frågeställningar:

1. Under vilka förutsättningar kan en domstol, enligt principerna för ansvarsgenombrott, ålägga en aktieägare ett personligt betalningsansvar för aktiebolagets skulder?
2. Hur har frågan om ansvarsgenombrott behandlats av lagstiftaren?
3. Vilka överväganden låg bakom beslutet att inte lagreglera denna rättsfigur?

Mot bakgrund av den gjorda undersökningen och mina slutsatser avslutas arbetet med några synpunkter, de lege ferenda.

1.3 Avgränsning

Studerar man borgenärs- och kapitalskyddsreglerna i ABL och annan lagstiftning ser man att det finns ett flertal situationer när en aktieägare kan bli personligen betalningsskyldig för bolagets gäld.⁹ Syftet med detta arbete är dock inte att ge en fullständig beskrivning av de situationer när personligt betalningsansvar kan bli aktuellt för en aktieägare. Istället har jag valt att avgränsa undersökningen till att behandla frågan om personligt betalningsansvar för aktieägare, som ett resultat av tillämpning av principerna om ansvarsgenombrott. Detta medför en tydligare belysning av problematiken kring ansvarsgenombrott och man undviker på så vis att diskussionen blir allt för översiktlig. När jag i detta arbete använder termen ansvarsgenombrott avser jag endast de fall när en aktieägare, utan stöd i lag,

⁶ Mål nr T 5844 – 04, Malmö tingsrätt.

⁷ Prop. 2004/05:85, s. 208.

⁸ Prop. 2004/05:85, s. 208.

⁹ För borgenärs- och kapitalskyddsregler, se kap. 3.

åläggs ett personligt betalningsansvar för aktiebolagets skulder. Det är alltså fråga om en snäv innebörd av begreppet.

Trots denna avgränsning kommer jag att göra en kortare genomgång av några andra situationer där aktieägare kan drabbas av ett personligt betalningsansvar för bolagets skulder. Genom en sådan exemplifiering av situationer, som inte räknas till ansvarsgenombrott, definieras och tydliggörs omfånget för principerna om ansvarsgenombrott. Det skall alltså hållas i minnet när man läser kapitel tre att kapitlet inte gör anspråk på att vara en fullständig beskrivning av de situationer där en aktieägare kan åläggas ett personligt betalningsansvar.

När ansvarsgenombrott diskuteras i doktrinen förekommer det ibland att undersökningen specifikt är inriktad på moderbolags ansvar för dotterbolags skulder. Det är då de separata bolagens betalningsansvar inom en koncern som står i fokus. I detta arbete har jag valt att inte ha koncernen som utgångspunkt. Istället gör jag en mer generell beskrivning och analys av principerna för ansvarsgenombrott oberoende av om aktieägaren är ett aktiebolag eller en fysisk person. Enligt min mening är principerna för ansvarsgenombrott de samma oavsett aktieägarens form. När jag således talar om aktieägare eller personligt betalningsansvar för aktieägare avses såväl fysiska personer som moderbolag.

Jag har av utrymmesskäl valt att begränsa undersökningen till att endast avse svensk rätt. Inom ramen för detta arbete har det inte funnits möjlighet att även göra en komparativ studie av rättsinstitutets ansvarsgenombrott. Jag har av utrymmesskäl även valt att lämna bevisfrågor utanför detta arbete.

1.4 Metod och material

Den metod jag använt mig av i detta arbete är traditionell rättsdogmatisk metod. Genom att studera det juridiska källmaterialet har jag försökt beskriva vad som är gällande rätt beträffande ansvarsgenombrott i aktiebolag. När man studerar ett rättsområde är det naturligt att först iakttäta relevant lagstiftning. Lagar och andra författningar är den rättskälla som i svensk rätt har högst dignitet.¹⁰ För svensk rätts vidkommande är det i princip endast den skrivna lagen som är bindande.¹¹

När man skall studera ansvarsgenombrott måste man dock vända sig till andra källor eftersom lagstiftning saknas för denna rättsfigur. Vad som då i första hand blir intressant är den praxis som har utvecklats på området. Rättspraxis får en särskilt central roll på områden där lagstiftning saknas, vilket är fallet beträffande ansvarsgenombrott.¹² I huvudsak har jag utgått från de avgöranden som finns från HD eftersom dessa är mest relevanta till

¹⁰ Eek m.fl. , s. 65.

¹¹ Peczenik, s. 147.

¹² Bernitz m.fl. , s. 28.

följd av deras starka prejudikatverkan.¹³ Eftersom avgöranden från HD där ansvarigenombrott behandlas är relativt få har jag även använt mig av ett par hovrättsavgöranden. När man använder sig av ett avgörande från HovR måste man hålla i minnet att ett sådant saknar prejudikatvärde.¹⁴ Detta innebär dock inte att en hovrättsdom är betydelselös. Ett sådant avgörande är relevant eftersom det konkret visar vilka rättsliga problem som kan uppstå och hur de bedöms av en kvalificerad domstol. Detta gäller särskilt sådan områden där det saknas rättspraxis från HD.¹⁵ Vad gäller frågan om ansvarigenombrott saknas det visserligen inte prejudikat från HD men de som finns är få och några är relativt gamla, vilket gör att de domar som finns från HovR fyller en viktig funktion i diskussionen.

Utöver praxis har jag studerat doktrinen på området. Denna källa är naturligtvis inte på något sätt bindande men den spelar en viktig roll för förståelsen av komplicerade rättsfrågor.

Eftersom det inte finns någon lagreglering beträffande ansvarigenombrott finns det inte heller några lagförarbeten som kan ge ledning. Det finns dock ett intresse av att studera de förarbeten där en lagreglering har diskuterats. Dessa förarbeten behandlas framförallt i kap. 5.

1.5 Disposition

Det följande arbetet har jag försökt att disponera på ett så logiskt vis som möjligt. Jag inleder med ett kort kapitel (kap. 2) där utvecklingen av de moderna principerna som idag gäller för ett aktiebolag beskrivs på ett överskådligt vis. Syftet med detta är att sätta in principerna om ett begränsat personligt ansvar i ett större perspektiv för att på så vis skapa en bättre förståelse vad gäller betydelsen av dessa principer.

Härefter ger jag i kapitel 3 en beskrivning av situationer när en aktieägare trots allt kan bli personligt betalningsansvarig för bolagets skulder. Jag tar upp tre situationer, som enligt min mening, är av störst intresse. Först ges ett par exempel på lagreglerade fall där aktieägaren till följd av en överträdelse av t.ex. ABL blir personligt betalningsansvarig. Som jag nämnde inledningsvis är denna del inte avsedd att vara en fullständig uppräknig av fall där en aktieägare kan bli personligt betalningsansvarig eftersom en sådan genomgång skulle falla utanför ramen för detta arbete. Utöver exempel på lagreglerade fall tar jag även upp personligt ansvar genom avtal samt situationer där aktieägaren blir ansvarig till följd av s.k. omdirigering.

Kapitel 4 utgör arbetets huvudsakliga kärna. Här gör jag en djupgående analys av rättsfiguren ansvarigenombrott. Jag har valt att strukturera detta kapitel utifrån de rekvisit för ansvarigenombrott som man kan kondensera

¹³ Hellner, 1994, s. 96.

¹⁴ Bernitz m.fl. , s, 233.

¹⁵ Hellner, 1994, s. 96.

fram ur praxis och doktrin. Det vanligaste upplägget i doktrinen när man analyserar ansvarigenombrott är att man utgår från de olika rättsfall som finns på området och strukturerar arbetet utifrån dem. Min disposition avviker alltså från denna struktur. Detta är ett medvetet val från min sida eftersom jag anser att överskådligheten och förståelsen gynnas om man använder sig av en struktur där man placerar de olika rekvisiten i centrum. På så vis blir det även enklare att ta ställning till bärkraften hos de olika rekvisiten och därigenom skapa förutsättningar för att själv kunna ta ställning till vilka rekvisit som bör vara uppfyllda för ett ansvarigenombrott.

I kapitel 5 gör jag en sammanfattning av de lagstiftningsförslag som förekommit beträffande ansvarigenombrott. Vad som förekommit under dessa processer ger stundtals värdefull information för förståelsen av ansvarigenombrott.

Avslutningsvis presenteras i kapitel 6 analysen av materialet och det arbete som gjorts. Det skall dock framhållas att det till vis mån sker en kontinuerlig analys genom hela arbetet. Enligt min mening gynnas helheten av att kommentarer av mer analytisk karaktär finns med under olika delar av arbetet istället för att alla funderingar sparas till sist och på så vis delvis kopplas bort från sitt sammanhang.

2 Ansvarsfrihet – en förutsättning för aktiebolagets framgång

2.1 Historisk utveckling

Begränsningen i det personliga betalningsansvaret har ansetts vara förklaringen till att aktiebolaget under 1800-talet blev det helt dominerande medlet för att finansiera den industriella utvecklingen.¹⁶ Detta berodde bland annat på att den industriella produktionen blev allt mer storskalig och därför behövde större kapital.¹⁷ Under denna period blev det ett samhällsintresse att få igång stora industriföretag som kunde driva den industriella utvecklingen framåt.¹⁸ Bland annat förelåg ett stort behov av att bygga ut det svenska järnvägsnätet. För detta krävdes ett mycket stort anläggningsskapital samtidigt som utsikterna att gå med vinst, för det företag som åtog sig uppgiften, var osäkra.¹⁹ För sådana projekt och annan kapitalkrävande industriproduktion var aktiebolagsformen den bolagsform som bäst lämpade sig för att ackumulera ett betydande kapital, detta till följd av att investerarna inte kunde göras ansvariga för bolagets förpliktelser vid en framtida konkurs utan endast riskerade att förlora det insatta kapitalet. På så vis utgjorde aktiebolaget ett attraktivt investeringsobjekt och kunde därför dra till sig nödvändigt kapital.²⁰

Den första svenska lag som antas beträffande aktiebolag är 1848 års lag om aktiebolag. I § 10 stadfästes det begränsade personliga ansvaret för aktieägarna. Detta undantag från den i övrigt inom obligationsrätten gällande principen om ett obegränsat, personligt ansvar för gjorda, ekonomiska åtaganden, motiverades bland annat med en hänvisning till den samhällsnyttan dessa stora industriföretag skulle åstadkomma.²¹

Det aktiebolagsrättsliga regelverket har genom årens lopp reviderats vid ett flertal tillfällen. De stora aktiebolagsreformerna skedde 1895, 1910, 1944, 1975 och 2005. De förändringar som gjorts har dock i huvudsak varit på ett detaljplan i syfte att anpassa och modernisera de aktiebolagsrättsliga reglerna utifrån de önskemål och behov som funnits inom näringslivet och hos företagen.²² De principiella ramarna där den personliga ansvarsbegränsningen intar en central ställning har dock legat fast.²³

¹⁶ Hellner, 1993, s. 81.

¹⁷ Sandström, s. 39.

¹⁸ Peterson, s. 434.

¹⁹ Peterson, s. 435.

²⁰ Peterson, s. 434.

²¹ Peterson, s. 434.

²² Bergström & Samuelsson, s. 41.

²³ Bergström & Samuelsson, s. 41.

2.2 Situationen idag

Som jag nämnde inledningsvis utgör det begränsade ansvaret för aktieägare en grundpelare inom den moderna aktiebolagsrätten. Vad som har förändrats om man jämför med aktiebolagen från mitten av 1800-talet är kanske främst synen på varför man väljer att skapa ett aktiebolag. De tidigaste aktiebolagen tillskapades i syfte att utföra storskaliga industriprojekt som krävde ett stort kapital. Dagens användning av aktiebolagsformen är betydligt bredare än vad som ursprungligen förväntades.²⁴

Kapitalanskaffningsaspekten har fått träda tillbaka och majoriteten av de befintliga aktiebolagen i Sverige är s.k. fåmansbolag.²⁵ Detta åskådliggör, enligt min mening, det faktum att det inte längre är främst för storskaliga projekt som denna associationsform används.

²⁴ Bergström & Samuelsson, s. 43.

²⁵ Bergström & Samuelsson, s. 43.

3 Personligt ansvar för aktieägare

3.1 Lagreglerade fall

Utgångspunkt för detta arbete är att aktieägare inte har något personligt betalningsansvar för aktiebolagets förpliktelser.²⁶ Det är endast bolagets tillgångar som kan tas i anspråk för bolagets skulder. Detta innebär att ett aktiebolags borgenärer i regel inte kan kräva aktieägarna på betalning för en förpliktelse som åvilar bolaget, utan de är istället hänvisade endast till själva bolaget.²⁷ Vad aktieägarna riskerar att förlora är således endast det aktiekapital de tillfört bolaget. Denna huvudregel gäller oavsett om aktieägaren är en fysisk person eller en juridisk person, i form av ett moderbolag i en koncern.²⁸

Huvudregeln saknar dock inte undantag. Främst rör det sig om ett antal lagstadgade undantag, som framförallt återfinns i ABL, vilka kan medföra personlig betalningsskyldighet för aktieägarna. I detta sammanhang brukar man skilja mellan direkt och indirekt ansvar.²⁹

3.1.1 Direkt ansvar

Det direkta ansvaret innebär att aktieägaren personligen åläggs att, direkt mot bolagets fordringsägare, svara för en förpliktelse som åvilar bolaget. Framförallt rör det sig här om de s.k. borgenärsskyddsreglerna. Ett exempel är 25 kap. 19 § ABL. Enligt detta lagrum kan en aktieägare under vissa förutsättningar drabbas av personligt betalningsansvar om han deltar i ett beslut om att driva bolagets verksamhet vidare trots att bolaget är likvidationspliktigt.

3.1.2 Indirekt ansvar

Det indirekta ansvaret tar bl.a. sikte på fall när en aktieägare under vissa omständigheter åläggs att ersätta en uppkommen skada för bolaget eller dess borgenärer.³⁰ Det kan även uttryckas som att aktieägare åläggs ett ansvar i förhållande till bolaget eller bolagets konkursbo i syfte att gagna bolagets fordringsägare.³¹ Bristtäckningsansvaret enligt 17 kap. 7 § ABL, vid olovlig värdeöverföring, är ett exempel på indirekt ansvar för aktieägare.

²⁶ Se 1 kap. 3 § ABL.

²⁷ Bocker, Grapatin, s. 9.

²⁸ Löfgren, Kornfeld, s. 15.

²⁹ Se Rodhe, s. 481, 485.

³⁰ Johansson, s. 232.

³¹ Moberg, s. 45.

3.2 Personligt ansvar på avtalsrättslig grund

Det finns naturligtvis inget som hindrar en aktieägare att på avtalsrättslig väg åta sig ett betalningsansvar för bolagets skulder. Detta sker vanligen på två olika sätt. Antingen genom borgen eller pant eller genom ett s.k. letter of intent.

3.2.1 Borgen

Att banker kräver ett borgensåtagande av såväl moderbolag som fysiska personer i mindre fåmansbolag är mycket vanligt när kredit lämnas dotterbolaget eller det mindre aktiebolaget.³² Oftast är det dock de stora kreditgivarna så som banker som har möjlighet att skaffa sig en säkerhet. De mindre aktörerna i form av leverantörer skaffar sig sällan sådana säkerheter.³³

När det gäller vilken typ av borgensåtaganden som används godtar banker i princip endast proprieborgen som säkerhet.³⁴ Ett sådant borgensåtagande innebär i förevarande sammanhang att banken kan vända sig direkt till moderbolaget och kräva att det skall fullgöra sitt dotterbolags åtagande gentemot banken.³⁵

3.2.2 Letter of intent

Den andra formen av säkerhet som ofta förekommer i liknande sammanhang är ett s.k. letter of intent.³⁶ Sådana förklaringar utfärdas framför allt av moderbolag till förmån för ett dotterbolags kreditgivare som oftast är en bank.³⁷ Innehållet och graden av bundenhet de medför kan variera stort men gemensamt för dylika förklaringar är att de inte är regelrätta borgensförbindelser men att de ändå vill ge kreditgivaren en viss trygghet för att kredittagaren skall betala.³⁸ En av anledningarna till att moderbolaget använder sig av ett letter of intent istället för en borgensförbindelse är att en borgensförbindelse, till skillnad från ett letter of intent belastar moderbolagets balansräkning.³⁹

³² Hellner, 1993, s. 78.

³³ Hellner, 1993, s. 78.

³⁴ Ingvarsson, s. 55.

³⁵ Se HB 10:9.

³⁶ Andra namn som förekommer för denna typ av förklaringar är t.ex. letter of responsibility, letter of comfort, letter of awareness och stödbrev.

³⁷ Bogdan, s. 72.

³⁸ Rodhe, s. 495.

³⁹ Bogdan, s. 72.

Som jag nyss nämnde kan ett letter of intent medföra olika grader av bundenhet för moderbolaget. Avgörande för bundenheten anses huvudsakligen vara vilken formulering som använts i förklaringen.⁴⁰ Enligt Hellner skall inte varje ord i stödbrevet ”vägas på guldväg” utan det är istället hela förklaringens formulering och dess innebörd som drar gränsen för bundenheten.⁴¹ Bogdan menar att det bland annat är stödbrevets *exakta ordalydelse* som avgör dess rättsliga relevans.⁴² Vilken juridisk innebörd ett letter of intent skall anses ha avgörs slutligen genom en tolkning av de formuleringar som använts. Denna tolkningsprocedur är inte alltid helt enkel eftersom man i ett letter of intent medvetet använder sig av tvetydiga formuleringar till följd av att parterna egentligen är oense om innebörden av de valda formuleringarna.⁴³ Tvetydigheten är ett resultat av det faktum att stödbrevet är en kompromisslösning mellan att utfärda en ”riktig” borgensförbindelse, vilket ligger i kreditgivarens intresse, och att inte utfärda någon förklaring alls, vilket ligger i moderbolagets intresse.⁴⁴ Kompromisslösningen fyller således ett kommersiellt behov genom att två parter på så vis kan komma vidare i sina förhandlingar eller affärsmässiga relationer.⁴⁵

I NJA 1995 s. 586 ges en relativt tydligt bild av den syn HD anlagt på denna typ av stödbrev. I detta fall slår HD fast att frågan huruvida en avsiktsförklaring i form av ett stödbrev skall anses innefatta en för framtiden bindande utfästelse skall lösas enligt vanliga principer för avtalstolkning, varvid inte bara olika nyanser i förklaringens lydelse utan även omständigheterna vid dess tillkomst samt partsavsikten kan få betydelse.⁴⁶

3.3 Aktieägaren som avtalspart

En annan situation, som kan medföra att en aktieägare åläggs ett personligt betalningsansvar, återfinns då man tittar närmare på särskilda partsfrågor. Under vissa förutsättningar kan en aktieägare anses vara den verkliga avtalsparten i en viss avtalsrelation. Man kan beteckna denna företeelse som en omdirigering eftersom avsikten egentligen var att aktiebolaget skulle vara part till avtalet, men på grund av aktieägarens agerande omdirigeras ansvaret enligt avtalet istället så att det träffar aktieägaren.⁴⁷

Denna fråga har behandlats i NJA 1982 s. 244. I detta mål var huvudfrågan huruvida moderbolaget, Byggma Syd AB, skulle anses betalningsansvarigt för fordringar som ett par leverantörer hade på ett av moderbolagets dotterbolag. Det kan nämnas att Byggma Syd AB med sina dotterbolag

⁴⁰ Se Hellner, 1993, s. 80 och Rodhe, s. 495.

⁴¹ Se Hellner, 1993, s. 80.

⁴² Se Bogdan, s. 72.

⁴³ Bogdan, s. 72 och Sandström s. 332.

⁴⁴ Bogdan, s. 72.

⁴⁵ Se Sandström, s. 332.

⁴⁶ NJA 1995 s. 586, 599.

⁴⁷ Hellner, 1993, s. 84.

ingick i en större koncern och var i sin tur dotterbolag till ett annat bolag. Den avgörande faktorn i målet var de meddelanden som moderbolaget, Byggma Syd AB, hade skickat ut till koncernens leverantörer och som gällde faktureringsrutiner vid försäljning av varor. Under tidigare år hade leverantörerna fakturerat det bolag i koncernen som gjorde en beställning. Som ett led i en effektivisering av koncernens fakturerings- och betalningsrutiner skickade dock Byggma Syd AB ut ett meddelande om att alla leverantörer i fortsättningen skulle sända sina fakturor till Byggma Syd AB oavsett vilket av koncernens bolag som gjort inköpet. Utöver detta ändrades de beställningssedlar som koncernens bolag använde vid leverantörsbeställningar så att det beställande bolagets firma inte längre framgick. Leverantörerna hävdade i förevarande tvist att dessa åtgärder av Byggma Syd AB beträffande faktureringsrutinerna hade givit dem uppfattningen att det i själva verket var Byggma Syd AB som var beställare av varorna, varför också de skulle ha ett betalningsansvar för fordringarna.

HD gick på leverantörernas linje och ålade moderbolaget Byggma Syd AB betalningsansvar för de aktuella skulderna. Domstolen framhöll att moderbolagets agerande i anslutning till omläggningen av faktureringsrutinerna givit leverantörerna anledning att uppfatta moderbolaget såsom ansvarigt för betalningen av leveranserna.⁴⁸ Denna uppfattning hos leverantörerna måste även, enligt domstolen, ha stått klar för moderbolaget. På grund av detta ansåg HD att moderbolaget inte kunde undgå ett betalningsansvar för leveranserna.⁴⁹

När man läser HD:s argumentation framstår det som om de tillämpat den s.k. oklarhetsregeln. Moderbolaget hade utformat meddelandet samt beställningssedlarna och den oklara utformningen beträffande vem som skulle ansvara för betalningen tolkas därför till moderbolagets nackdel. Till detta kommer även moderbolagets passivitet när det måste ha stått klart för dem att leverantörerna hade en annorlunda uppfattning än deras egen.

Utöver de ovan angivna skälen för domslutet påpekade HD att det även var av intresse, hur förhållandet mellan Byggma Syd AB och dotterbolagen framträdde i årsredovisningarna.⁵⁰ Denna omständighet är, enligt min mening, av vikt eftersom en leverantör, som granskar koncernens årsredovisningar innan han beslutar sig för att ingå avtal med något av koncernens bolag, måste kunna förlita sig på att den information som ges där överensstämmer med de faktiska förhållandena inom koncernen. Enligt HD gav moderbolagets redovisning intrycket att moderbolaget ansvarade för de aktuella leverantörsskulderna inom koncernen.⁵¹ Vilken vikt man tillade denna omständighet går inte att utläsa ur domskälen men att den påverkade utgången torde vara klart.

⁴⁸ NJA 1982 s. 244, 266.

⁴⁹ NJA 1982 s. 244, 266.

⁵⁰ NJA 1982 s. 244, 264.

⁵¹ NJA 1982 s. 244, 265.

Analyserar man detta sistnämnda skäl kan man se att vi här börjar närma oss de omständigheter som kan ligga till grund för ett "äkta" ansvarigenombrott. Skälen till detta domslut hade avtalsrättslig grund men omständigheterna kring koncernens redovisning och interna organisation är något som även kan få betydelse vid bedömningen av frågan om ansvarigenombrott, varom mera nedan.

4 Ansvarsgenombrott

4.1 En rättsfigur utan stöd i lag

Utöver det ovan angivna finns det ytterligare en möjlighet att ålägga aktieägare ett direkt ansvar för bolagets skulder, *utan* stöd i lag. Detta kallas vanligen för ansvarsgenombrott. Ansvarsgenombrott skall alltså ses som ytterliggare ett undantag från huvudregeln om aktieägarnas begränsade ansvar.⁵² För tydlighetens skull kan nämnas att man betecknar detta som en sorts betalningsansvar för aktieägarna och inte som ett renodlat skadeståndsansvar.⁵³

Som framhållits saknar ansvarsgenombrott stöd i lag och således finns heller inga förarbeten att hämta ledning från. Istället har denna ansvarsform utvecklats genom praxis. Denna praxis är dock relativt mager vilket innebär att de uttalanden som gjorts i doktrinen angående ansvarsgenombrott spelar en viktig roll för den som vill fördjupa sig på området. Följaktligen har jag i huvudsak inriktat utredningen på föreliggande praxis och doktrinuttalanden.

4.2 Ledande praxis

Första gången HD på ett tydligt sätt introducerar rättsfiguren ansvarsgenombrott i svensk rätt är 1947, genom rättsfallet NJA 1947 s. 647. Rättsfallet anses vara ledande på området och det är ur detta principerna om ansvarsgenombrott emanerar för svensk rätts del. Det finns även två föreningsrättsliga avgöranden av tidigare datum där HD statuerade ansvarsgenombrott.⁵⁴ Fallen torde dock inte vara av någon nämnvärd betydelse idag, framförallt beroende på de senare lagändringar som gjordes beträffande registrering av ekonomiska föreningar.⁵⁵

I NJA 1947 s. 647 var omständigheterna följande. En stad och fyra aktiebolag hade tillsammans bildat ett aktiebolag i syfte att utnyttja vissa regleringsmöjligheter av vattenflödet i en å samt handha innehavet av en dammbyggnad. Detta skedde eftersom det skulle innebära vissa fördelar för stadens och aktiebolagens gemensamt ägda kraftverk. Verksamheten i dammbolaget orsakade dock en utomobligatorisk skada på en grannfastighet, vars ägare i en annan process, tilldömdes ersättning för dessa skador. Sedan det visat sig att dammbolaget saknade tillgångar, att betala skadeståndet med, riktade fastighetsägaren istället ett personligt betalningsanspråk mot staden och aktiebolagen, i deras egenskap av aktieägare i dammbolaget.

⁵² Moberg, s. 51.

⁵³ Moberg, s. 51.

⁵⁴ Se NJA 1935 s. 81 och NJA 1942 s. 437.

⁵⁵ Rodhe, s. 486.

Yrkandet bifölls i samtliga instanser. Studerar man HD:s något knapphändiga domskäl kan man urskilja en del omständigheter som ligger till grund för domslutet. Till att börja med pekar HD på att dammbolagets verksamhet endast bedrivits i syfte att gynna verksamheten vid aktieägarnas kraftverksanläggning. Vidare lyfter HD fram det faktum att de löpande kostnader som bolaget haft, i sin helhet bestritts genom fortlöpande tillskott från aktieägarna. Bolaget hade alltså inga egna medel att täcka sina kostnader med. Av intresse är även att nästan hela bolagets aktiekapital förbrukades vid inköp av dammen, vilket skedde redan vid dess bildande. Vad HD slutligen anför, vilket enligt min mening bör anses som det avgörande i detta fall, är att bolaget endast utgjort ett verkställighetsorgan för aktieägarna och följaktligen inte utövat någon självständig verksamhet.

4.3 Rekvisiten

Rättsfallet har diskuterats relativt ingående i doktrinen. En givande analys har bl.a. gjorts av Rodhe.⁵⁶ Enligt honom kan man ur domskälen utläsa tre rekvisit, beträffande bolaget, som tillsammans skulle motivera ett ansvarsgenombrott, nämligen: frånvaro av självständigt affärsmässigt syfte, frånvaro av självständig förvaltning och underkapitalisering. Dessa rekvisit återkommer även i senare rättsfall där frågan om ansvarsgenombrott varit uppe till bedömning. De två förstnämnda rekvisiten brukar dock sammanföras under den gemensamma benämningen; osjälvständighet.

Sedermera har det i praxis och i den akademiska diskussionen tillkommit ett antal ytterliggare omständigheter som man också brukar betrakta som betydelsefulla vid avgörandet av huruvida ansvarsgenombrott skall anses vara berättigat. I det följande har jag valt att i huvudsak utgå från dessa rekvisit men jag kommer även att behandla en del ytterliggare omständigheter som kan ha relevans för bedömningen.

I anslutning till det nyss sagda skall det framhållas att de omständigheter som tillsammans kan motivera ett ansvarsgenombrott, enligt min mening, inte bör ses som separata rekvisit med tydligt definierade konturer. Istället rör det sig om ett antal omständigheter som tillsammans och i samverkan kan motivera ett ansvarsgenombrott i det enskilda fallet. De relevanta omständigheterna samt vilken vikt man bör tillmäta dessa kan även variera från fall till fall beroende på vad som är för handen i den specifika situationen. Trots detta har jag valt att använda mig av begreppet rekvisit i det följande arbetet. Detta skall dock ses som ett utslag av praktiska överväganden eftersom det, enligt min mening, skapar en tydligare struktur till arbetet.

⁵⁶ Se Rodhe, s. 486f.

4.3.1 Underkapitalisering

Underkapitalisering är ett av de centrala rekvisiten för ansvarsgenombrott. Även om meningarna i doktrinen delvis går isär, vad gäller vilka rekvisit som skall vara uppfyllda, återfinns i princip alltid underkapitalisering som ett av de nödvändiga. Innebörden av detta är att bolaget har försetts med uppenbart otillräckliga tillgångar i förhållande till verksamhetens art och de risker den kan medföra.⁵⁷ Vad som måste hållas i minnet är dock att en ägare i allmänhet måste ha rätt att bedriva en riskfylld verksamhet i ett separat aktiebolag utan att därigenom, per automatik, bli personligt ansvarig.⁵⁸ Det man vill undvika är dock att borgenärers intressen äventyras genom att bolaget försetts med en uppenbart otillräcklig kapitalgrundval.⁵⁹ Exempel på underkapitalisering är när ett bolag redan vid dess bildande förses med otillräckligt kapital av sina ägare, eller om ägarna under bolagets verksamhet ”suger ut” bolaget.⁶⁰ I anslutning till detta skall det påpekas att det faktum att bolaget försetts med så stort aktiekapital som krävs enligt ABL, inte utesluter möjligheten att det kan anses som underkapitaliserat i förhållande till verksamhetens art.⁶¹

Även om rekvisitet avseende underkapitalisering ofta framhålls som centralt, råder det delade meningar om vilken vikt denna omständighet skall tillmätas. Flertalet författare synes mena att underkapitalisering inte isolerat räcker för ansvarsgenombrott men att det dock är en nödvändig förutsättning.⁶² Moberg å andra sidan ifrågasätter huruvida underkapitalisering skall ses som en nödvändig förutsättning för att domstolen skall kunna döma till ansvarsgenombrott.⁶³ Ståndpunkten att ge underkapitaliseringen en central ställning förs dock även fram av Betalningsansvarskommittén i deras betänkande; Ansvarsgenombrott m.m.⁶⁴ Detta betänkande behandlas mer utförligt i kapitel 5.

Ett fall där underkapitaliseringens betydelse diskuteras är hovrättsavgörandet T 272/89, Hovrätten för Västra Sverige. I detta fall var omständigheterna i huvudsak följande. Moderbolaget Citgo AB hade ett helägt dotterbolag vid namn Götaverken Reparation Zäta AB. De båda bolagen ingick i sin tur i en större koncern, verksam inom varvsnäringen. Dotterbolaget bildades i syfte att underlätta rekrytering av arbetskraft till de olika bolagen inom koncernen. Dess verksamhet gick ut på att anställa arbetskraft vilken sedan lånades ut till koncernens varv. De bolag inom koncernen som använde sig av dotterbolagets arbetskraft betalade lön, lönekostnader och administrationskostnader till dotterbolaget som sedan betalade ut arbetarnas löner. Dotterbolaget skulle enligt dess bolagsordning

⁵⁷ Johansson, s. 235.

⁵⁸ Sandström, s. 332.

⁵⁹ Johansson, s. 236.

⁶⁰ Nial, citerad i Moberg, s. 78.

⁶¹ Bocker, Grapat, s. 85.

⁶² Bocker, Grapat, s. 36. Se även Kedner, Roos, s. 16 och Johansson, s. 235.

⁶³ Moberg, s. 80.

⁶⁴ SOU 1987:59. Se särskilt s. 13, 110 och 119.

drivas utan vinstsyfte och istället fungera som ett "serviceorgan" för de andra enheterna inom koncernen. Det kan även tilläggas att ledningen för bolaget var stationerad på ett annat ställe än dotterbolagets säte samt att de även hade andra befattningar inom koncernen. Sedan dotterbolagets verksamhet avvecklats och bolaget trätt i likvidation riktade staten ett krav mot dotterbolaget på obetalda arbetsgivaravgifter uppgående till drygt 5,5 miljoner kronor. Till följd av detta försattes bolaget i konkurs. Staten valde då att väcka talan mot moderbolaget Citgo AB och yrkade att det skulle svara solidariskt med dotterbolaget för den obetalda fordran.

HovR uttalar i sina domskäl att den grundläggande förutsättningen för att ett ansvarsgenombrott skall kunna konstateras är att bolaget, i förhållande till ägarna, inte bedriver någon självständig verksamhet. Underkapitalisering och osjälvständig förvaltning utgör, enligt HovR, därvid endast sådana omständigheter som kan medföra att en verksamhet i sin helhet kan betecknas som osjälvständig. Man ser här hur HovR har valt att ge osjälvständigheten i förhållande till ägaren en central placering och endast låtit underkapitaliseringen ingå som ett moment i osjälvständighetsbedömningen.

Vad gäller underkapitaliseringen i detta fall uttalar HovR att bedömningen måste ske utifrån de aktiebolagsrättsliga reglerna om bolagskapital. Det aktiekapital om 50 000 kr som dotterbolaget hade ansågs av HovR stå i ett klart missförhållande till bolagets omsättning om lägst 6,5 miljoner kr och högst 18 miljoner kr. Domstolen ställde även bolagets kapitaliseringsgrad i förhållande till de eventuella risker som var förknippade med verksamheten. HovR framhöll härvid att risken för stora krav från borgenärer inte varit försumbar.

I anslutning till osjälvständighetsbedömningen framhåller HovR att det varit moderbolaget som styrt dotterbolagets rekryteringsverksamhet. Man poängterar även att dotterbolaget inte bedrivit någon verksamhet som inte varit anknuten till moderbolagets verksamhet. Sammanfattningsvis uttalar HovR att den verksamhet som dotterbolaget bedrivit till sin art inte skiljer sig från vad som kan anses vara normalt för en personalavdelning inom moderbolaget. Detta skulle då, enligt domstolen, tyda på att dotterbolaget varit en ren skenkonstruktion. Vad som här sägs angående skenkonstruktion kan hänföras till ett annat rekvisit som kan benämnas som illojalt beteende. Detta rekvisit behandlas dock separat nedan.

Enligt min mening bör man se underkapitaliseringen som en nödvändig förutsättning för ansvarsgenombrott. Vilket värde som skall tillmätas denna omständighet är dock något som får avgöras genom en samlad bedömning av omständigheterna i det särskilda fallet.

4.3.2 Osjälvständighet

Som jag nämnde ovan anses det vara ett krav att bolaget skall vara osjälvständigt i förhållande till ägarna för att ansvarsgenombrott skall kunna statueras. Osjälvständig verksamhet, osjälvständig förvaltning samt osjälvständigt affärsmässigt syfte hos bolaget är alla indicier som talar för att detta rekvisit är uppfyllt.⁶⁵ Även underkapitalisering kan, som jag ovan beskrev, verka som en bidragande orsak till att bolaget anses som osjälvständigt.⁶⁶ Man bör därför, enligt min mening, se till helheten när man gör en osjälvständighetsbedömning och därvid beakta att rekvisiten snarare kan samverka än separeras från varandra.

Ett rättsfall där osjälvständigheten särskilt var i fokus är NJA 1975 s. 45. I detta fall var det dock inte mot aktieägarna som betalningsanspråk riktades. Istället framställdes krav på att huvudbolaget i ett kommissionärsförhållande skulle ansvara för kommissionärsbolagets skulder. Trots denna avvikelse från de ordinära förhållandena vid ansvarsgenombrott är principerna, för avgörandet om ansvarsgenombrott skall anses föreligga, de samma. Vad som avses är att åstadkomma en form av genomsyn, vilket sker genom att man lyfter på den aktiebolagsrättsliga slöjan.⁶⁷ Eftersom själva genomsynen är det centrala blir principerna för ansvarsgenombrott, enligt min mening, applicerbara även i fall som detta, trots att det inte är mot själva aktieägaren som anspråk riktats. Omständigheterna i fallet var i huvudsak följande. K och dennes hustru ägde tillsammans samtliga aktier i aktiebolaget Sollefteå Bilbolag (Bilbolaget). K:s barn ägde samtliga aktier i Holmens Motor Aktiebolag (Holmenbolaget). K utgjorde under den relevanta tiden styrelse i båda aktiebolagen. Det var även K som tecknade de båda bolagens firma. Mellan Bilbolaget och Holmenbolaget, båda företrädda av K, slöts sedermera ett avtal innebärande att Holmenbolaget skulle driva sin rörelse i kommission för Bilbolaget. Sedan Holmenbolaget gått i konkurs väckte vissa av fordringsägarna i Holmenbolaget talan mot Bilbolaget och yrkade att Bilbolaget skulle utge det belopp som Holmenbolaget inte kunde betala.

HD biföll kärandens talan i detta mål och ålade huvudbolaget (Bilbolaget) betalningsansvar för kommissionärsbolagets (Holmenbolaget) skulder. I sina domskäl framhöll HD att den personella gemenskapen mellan bolagen samt det förhållande att kommissionärsbolagets verksamhet bedrivits uteslutande i huvudbolagets intresse inte i sig var tillräckligt för att ålägga huvudbolaget betalningsansvar.⁶⁸ Dock tillkom det faktum att kommissionärsbolagets egna tillgångar inte var tillräckliga för att verksamheten skulle kunna drivas självständigt. Kommissionärsbolaget hade inte heller disponerat över rörelsetillgångarna utan vad som tillförts bolaget utifrån hade efterhand överförts till huvudbolaget. HD påpekade slutligen att huvudbolaget, med hänsyn till omständigheterna, fick anses som den egentlige rörelseidkaren. Sammantaget innebar detta att

⁶⁵ Moberg, s. 76.

⁶⁶ Jfr NJA 1975 s. 45 och T 272/89, Hovrätten för västra Sverige.

⁶⁷ Moberg, s. 50.

⁶⁸ NJA 1975 s. 45, 63.

huvudbolaget ålades ett betalningsansvar för kommissionärsbolagets skulder.⁶⁹

Detta fall understryker innebörden av rekvisiten underkapitalisering och osjälvständighet, samtidigt som det tydliggör hur dessa också samverkar med varandra. HD placerar här underkapitaliseringen som ett moment i osjälvständighetsbedömningen och i just detta fall verkar det vara underkapitaliseringen som fick vågskålen att tippa över. Detta sätt att placera osjälvständigheten i centrum och därvid låta underkapitaliseringen ingå som ett moment i denna bedömning verkar vara något som etablerats i praxis. Studerar man det ovan refererade hovrättsavgörandet, T 272/89, återfinns där samma resonemang angående osjälvständighetens centrala placering. Man kan också uttrycka det som att underkapitalisering är ett indicium på osjälvständig verksamhet.⁷⁰

I förevarande sammanhang kan även det ovan refererade rättsfallet NJA 1947 s. 647 lyftas fram. Här utgjordes osjälvständigheten framförallt av att dammbolaget inte utövat någon självständig verksamhet. Detta tydliggjordes av HD genom uttalandet att bolaget endast utgjort ett verkställighetsorgan för vissa intressen hos ägarna.⁷¹ I likhet med Rodhe⁷² anser jag att man i detta uttalande även kan läsa in avsaknad av självständigt affärsmässigt syfte. Dammbolaget drevs utan eget vinstintresse, enbart i syfte att tillgodose utanförliggande intressen hos ägarna.

Ett annat kännetecken på osjälvständighet är att den organisation i bolaget som krävs enligt ABL endast upprätthålls ”på pappret”. Detta innebär att samtliga beslut angående bolagets angelägenheter fattas direkt av ägarna, vilket i sin tur innebär att det i praktiken inte finns en fungerande styrelse eller stämma.⁷³ Under sådana omständigheter är det, enligt min mening, tydligt att bolaget bör anses som osjälvständigt genom dess avsaknad av en självständig förvaltning.

Att endast åberopa avsaknad av en självständig förvaltning, som grund för osjälvständighetsrekvisitet, torde dock inte vara ett särskilt bra alternativ. De flesta fåmansbolag saknar av naturliga skäl en fristående förvaltning. En sådan struktur kan dock inte i sig konstituera ansvarsgenombrott. Det skulle i så fall innebära att man underkände samtliga fåmansbolag som aktiebolagsform, eftersom ägarna under sådana omständigheter alltid riskerar personligt ansvar. Som Sandström uttrycker det måste ägaren ha rätt att ”diktatorisk styra och ställa över bolaget”⁷⁴, vilket enligt min åsikt torde vara vanligast i just fåmansbolag. Osjälvständig förvaltning kan dock i sådana fall, enligt min mening, åberopas som en av flera omständigheter,

⁶⁹ NJA 1975 s. 45, 63.

⁷⁰ Brocker, Grapatin, s. 42.

⁷¹ NJA 1947 s. 647, 654.

⁷² Se Rodhe, s. 487.

⁷³ Brocker, Grapatin, s. 87.

⁷⁴ Sandström, s. 332.

vilka tillsammans talar för att bolaget varit osjälvständigt i förhållande till ägarna.

4.3.3 Illojalt beteende

Ett annat rekvisit som i praxis och doktrin framhållits som centralt, vid avgörande av om det föreligger förutsättningar för ansvarsgenombrott, är förekomsten av illojalt beteende från ägarnas sida. Detta beteende kan beskrivas som att det skall vara fråga om ett mot fordringsägarna illojalt missbruk.⁷⁵ Ett exempel på sådant missbruk är när bolaget bildas huvudsakligen i syfte att utestänga borgenärerna från möjligheten att rikta personligt betalningsanspråk mot ägarna, vilket annars skulle ha varit möjligt om inte bolaget funnits.⁷⁶ Det illojala ligger då i att aktieägarna gör en otillbörlig vinst på bekostnad av borgenärerna.⁷⁷ Under sådana omständigheter torde den rådande uppfattningen vara att aktiebolaget bör underkännas som rättssubjekt.⁷⁸ I detta sammanhang måste man dock vara medveten om att det anses som fullt legitimt att bilda ett aktiebolag för att minimera ekonomiska risker.⁷⁹ Detta kan tyckas låta motsägelsefullt. Vad som avses är dock att urskilja och underkänna de fall där detta syfte renodlats på ett illojalt sätt, och där man kan tala om att den juridiska personen skjutits in mellan borgenärerna och ägarna på ett annat sätt än som en normalt fungerande association.⁸⁰ Det otillbörliga förfarandet kan också beskrivas som att bolaget endast skapats i syfte att utgöra en buffert för aktieägarna och den egentliga verksamhet de bedriver utanför bolaget.⁸¹

I den praxis som finns på området återfinns inga fall där HD uttryckligen framhåller kravet på illojalt beteende. Däremot har HovR behandlat denna fråga i ett par mål. Ett av dem är HovR:s avgörande i det ovan refererade målet NJA 1982 s. 244.⁸² HD biföll käromålet på avtalsrättsliga grunder och berörde följaktligen inte frågan om ansvarsgenombrott. Istället gjorde HovR en del generella uttalanden av intresse för förevarande undersökning. Först påpekade HovR att det gemensamma för fall av ansvarsgenombrott torde vara att verksamheten drivits uteslutande för moderbolagets räkning med uppenbart otillräckliga tillgångar. Vi återfinner här kravet på osjälvständighet och underkapitalisering. Därefter uttalar domstolen att:

*"[...] arrangemanget med dotterbolaget skall med andra ord framstå som ett klart, mot fordringsägarna illojalt förfarande".*⁸³

⁷⁵ Johansson, s. 237.

⁷⁶ Grönfors, s. 311.

⁷⁷ Sandström, s. 333.

⁷⁸ Brocker, Grapatin, s. 42.

⁷⁹ Brocker, Grapatin, s. 36.

⁸⁰ Grönfors, s. 311f.

⁸¹ Brocker, Grapatin, s. 87.

⁸² För sakomständigheterna i fallet, se kap. 3.3 ovan.

⁸³ NJA 1982 s. 244, 259.

Uttalandet understryker kravet på ett illojalt beteende samtidigt som det, enligt min mening, visar att själva underkapitaliseringen och det osjälvständiga affärsmässiga syftet ingår som en del i det illojala förfarandet. Enligt min mening är det ett krav att bolaget skall ha försetts med otillräckliga kapitalresurser för att förfarandet med bolaget skall anses vara illojalt. Detta följer av det faktum att ett bolag med tillräckliga kapitalresurser hade kunna betala sina skulder till fordringsägarna och således inte hamnat i en situation där ansvarsgenombrott hade kunnat bli aktuellt.

Detta påpekas även av Moberg som menar att det i princip skall vara uteslutet att erhålla betalning från bolaget för att ansvarsgenombrott skall kunna göras gällande. Mer precist menar Moberg att det troligtvis är en förutsättning att bolaget är försatt i konkurs.⁸⁴ För egen del ansluter jag mig till denna uppfattning. Det vanligaste torde vara att en talan om ansvarsgenombrott är en följd av att bolaget inte *kan* betala och inte en följd av att bolaget inte *vill* betala.

Ett fall där just denna koppling mellan illojalt beteende och underkapitalisering påpekas är hovrättsavgörandet T 205/86, Hovrätten över Skåne och Blekinge. Omständigheterna i fallet var i huvudsak följande. Två aktiebolag, nedan kallat Gränges respektive elektronikbolaget, bildade tillsammans ett dotterbolag, Swedhort, vilket kom att ägas till lika delar av de båda aktiebolagen. Dotterbolagets verksamhet skulle bestå i uppförande och saluförande av växthus. Gränges skulle i samband med denna verksamhet tillhandahålla material och konstruktionsritningar. Verksamheten i dotterbolaget bedrevs i förhyrda lokaler, vilka disponerades gemensamt med elektronikbolaget. Viss personal var även gemensam för dotterbolaget och elektronikbolaget. Dotterbolagets verksamhet gick dock inte som planerat och det försattes så småningom i konkurs. Detta innebar att en entreprenör vilken hade utfört arbete för dotterbolagets räkning inte fick betalt för sin fordran på dotterbolaget. Entreprenören väckte då talan och yrkade att det ena moderbolaget, Gränges, skulle förpliktigas att betala den utestående fordringen på dotterbolaget. Entreprenören åberopade ett antal olika grunder till stöd för sin talan, däribland ansvarsgenombrott. HovR liksom TR ogillade käromålet på samtliga grunder.

Vad gäller frågan om ansvarsgenombrott uttalade domstolen att ansvarsgenombrott kan bli aktuellt då ett aktiebolag bedriver en verksamhet som är osjälvständig i förhållande till ägarnas egen verksamhet och ägarna eftersträvar att tillgodose sina egna direkta intressen mera än att uppnå vinst i bolaget.⁸⁵ HovR framhöll även att det synes krävas att ägarna på ett mot borgenärerna *otillbörligt sätt* använt bolagsformen för att minimera sin egen risk och därvid utrustat bolaget med helt otillräckliga kapitalresurser.⁸⁶ Efter att ha framhållit detta konstaterade domstolen att dotterbolagets ekonomiska problem synes ha berott på felaktiga ekonomiska bedömningar och brister i

⁸⁴ Moberg, s. 79.

⁸⁵ T 205/86, Hovrätten över Skåne och Blekinge, s. 18 i domen.

⁸⁶ T 205/86, Hovrätten över Skåne och Blekinge, s. 18 i domen.

planeringen av verksamheten. Det var, enligt domstolen, alltså inte fråga om att Gränges med ett *otillbörligt syfte* underlåtit att förse dotterbolaget med nödvändiga resurser.⁸⁷

Man ser här hur HovR särskilt poängterar att det skall vara fråga om ett agerande med ett otillbörligt syfte. Detta illojala agerande skulle då, enligt domstolen, utgöras av att ägaren försett bolaget med otillräckliga kapitalresurser.

Sammanfattningsvis utgörs det illojala beteendet av ett missbruk av aktiebolagsformen. Detta sker genom att ägaren skjuter in det osjälvständiga och underkapitaliserade bolaget mellan sig och fordringsägaren, i syfte att undgå personligt ansvar för bolagets skulder. Detta kan också beskrivas som att det illojala beteendet kan utgöras av såväl uppenbar underkapitalisering som en hög grad av osjälvständighet.⁸⁸ Det skall alltså vara fråga om en otillbörlig riskminimering vilken resulterat i en otillbörlig vinst för ägarna.

4.3.4 Godtroende borgenärer

En annan omständighet som kan påverka frågan om ansvarsgenombrott är huruvida borgenären kan anses vara i god tro eller ej. Den goda tron skall i regel avse det aktuella bolagets ekonomi och ställning. Det kan även uttryckas som att borgenären måste vara i god tro om de förhållanden på vilka ansvarsgenombrottet grundas.⁸⁹ För tydlighetens skull skall det framhållas att denna problematik endast uppkommer vid inomobligatoriska förhållanden. Varför man i dessa sammanhang uppställer ett krav på god tro hos borgenären beror bl.a. på att den som frivilligt ingår avtal med ett aktiebolag har möjlighet att kontrollera bolagets ställning, och därför som huvudregel själv får bära risken för att avtalet inte kan infrias av bolaget.⁹⁰ Detta innebär att den som står i avtalsrelation med ett aktiebolag, under vissa omständigheter, har begränsade möjligheter att föra talan om ansvarsgenombrott mot ägarna.⁹¹ Enligt Sandström kan man i denna fråga gå så långt som att säga att ansvarsgenombrott är *uteslutet* om den skadelidande (borgenären) upplysts om aktiebolagets förhållanden.⁹² Moberg, å andra sidan, uttrycker saken på ett något mer nyanserat sätt. Han menar att en borgenär *i princip* inte har någon möjlighet att med framgång föra en talan om ansvarsgenombrott om denne, trots vetskap om bolagets ekonomi och ställning, accepterar bolaget som gäldenär.⁹³

Ett rättsfall som tydligt ställer upp ett krav på god tro hos den som vill åberopa ansvarsgenombrott är NJA 1992 s. 375. I detta fall hade en bank

⁸⁷ T-205/86, Hovrätten över Skåne och Blekinge, s. 20 i domen.

⁸⁸ Moberg, s. 80.

⁸⁹ Sandström, s. 333.

⁹⁰ Johansson, s. 238.

⁹¹ Sandström, s. 333.

⁹² Sandström, s. 333.

⁹³ Moberg, s. 81.

beviljat krediter till två bolag som bl.a. ägdes av en kommun. Den enda säkerhet som lämnats var ett letter of intent, vilket senare inte ansågs medföra några juridiskt bindande åtaganden för dem som utfärdat det. Syftet med verksamheten i bolagen var att främja turistnäringen i kommunen. Banken hade redan från början varit involverad i den bedrivna verksamheten. Det var i själva verket banken som initierat bolagskonstruktionerna och finansieringen av de samma. När bolagen sedermera gick i konkurs väckte banken talan mot kommunen och yrkade ersättning för de fordringar man hade mot ett av bolagen. Talan om ansvarsgenombrott ogillades av samtliga instanser. Som grund för ogillandet framhöll HD att banken, när den lämnade krediterna, varit medveten om de förhållanden som i målet åberopades till stöd för yrkandet om ansvarsgenombrott. Detta innebar, enligt HD, att yrkandet därför inte kunde bifallas.⁹⁴ TR:s grunder, vilka även HD anslöt sig till, var något mer utförliga.⁹⁵ Bl.a. framhöll TR att banken, genom att inte kräva tillfredsställande säkerhet för de lämnade krediterna, därigenom försuttit sin möjlighet att med framgång föra en talan om ansvarsgenombrott. Detta berodde, enligt TR, på att banken haft närmast full insyn i bolagets ekonomiska angelägenheter. Denna insyn tillsammans med det faktum att banken som kreditgivare haft särskilda möjligheter att ställa krav på fullgoda säkerheter innebar att talan ej kunde bifallas.

I fall som detta, där det är fråga om ett inomobligatoriskt förhållande kan man, enligt min mening, tala om att borgenären har ett slags ”undersökningsplikt” avseende framförallt gäldenärsbolagets betalningsförmåga. Det kan även uttryckas som att borgenären har en skyldighet att i görligaste mån, själv bedöma bolagets ställning innan man ingår avtal med bolaget.⁹⁶ En intressant fråga är dock hur långtgående denna skyldighet är samt om den skiljer sig åt mellan olika typer av borgenärer. Det är även relevant att diskutera vilka olika krav som kan ställas på en borgenär när det gäller att kräva säkerhet för lämnad kredit. Med krav avser jag här krav på fullgod säkerhet för att inte, som TR i det ovan nämnda fallet uttalade, förlora möjligheten att åberopa ansvarsgenombrott.

I nyss nämnda rättsfall uttalar TR att:

*”bankens ställning som borgenär skiljer sig sålunda på ett avgörande sätt från vad som gäller för den som saknat anledning att undersöka bolagets möjligheter att stå för sina förpliktelser enligt ingångna avtal [...]”.*⁹⁷

Vilka TR syftar på här är sannolikt mindre borgenärer och leverantörer som inte intar en lika stark ställning som en stor kreditgivare.⁹⁸ Detta uttalande tyder, enligt min mening, på att man bör skilja mellan en stark kreditgivare, så som en bank, och en mindre stark, så som en leverantör. I bankernas

⁹⁴ NJA 1992 s. 375, 402.

⁹⁵ Se NJA 1992 s. 375, 397.

⁹⁶ Sandström, s. 333.

⁹⁷ NJA 1992 s. 375, 397.

⁹⁸ Brocker, Grapatin, s. 59.

normala verksamhet ingår att göra erforderliga kontroller av eventuella gäldenärens ekonomiska ställning, medan man, enligt min mening, inte kan säga det samma om en mindre leverantör eller uppdragstagare. Denna omständighet talar därför för att man måste göra en åtskillnad mellan ”undersökningsplikten” för en stor kreditgivare och ”undersökningsplikten” för en mindre leverantör eller uppdragstagare. En stor kreditgivare, så som en bank, bör således ha en längre gående skyldighet att undersöka sin gäldenärs betalningsförmåga och ställning i förhållande till sin ägare än vad t.ex. en mindre leverantör bör ha. Det kan tilläggas att banker naturligtvis inte är de enda kreditgivare som skall anses ha en mer långtgående undersökningsplikt. Vad som är avgörande är kreditgivarens ställning och verksamhet.

Man måste även skilja mellan de krav man ställer på borgenären beträffande vilken säkerhet som skall krävas. Som TR påpekade i NJA 1992 s. 357 hade borgenären i sin egenskap av bank särskilda möjligheter att kräva fullgod säkerhet. Enligt min mening bör detta vara en följd av att banken har en särskilt stark förhandlingsposition i förhållande till gäldenären. En mindre leverantör däremot saknar oftast denna position. Det torde även, vilket har påpekats ovan, vara mycket vanligt att banker kräver t.ex. ett borgensåtagande vid lämnande av kredit medan så inte är fallet när en mindre leverantör gör det samma.⁹⁹ En sådan ordning måste också accepteras. Det kan inte vara rimligt att kräva att en leverantör vid varje leverans till en kund kräver ett borgensåtagande för sedvanligt lämnad kredit. Konsekvensen av detta resonemang blir att man inte kan ställa samma krav på en mindre leverantör som man ställer på en bank när det gäller att kräva fullgoda säkerheter för lämnade krediter. Det skall dock framhållas att en borgenär, vilken som helst, som med *vetskap* om gäldenärens britsfälliga ekonomi och osjälvständiga ställning ändå ingår avtal med denne utan att kräva någon säkerhet, naturligtvis är avskuren från möjligheten att åberopa ansvarsgenombrott.

4.4 Inomobligatoriska fall kontra utomobligatoriska fall

Frågan om vilka skillnader det finns mellan inomobligatoriska och utomobligatoriska fall är starkt sammankopplad med föregående avsnitt. Resultatet av att borgenären måste anses vara i god tro beträffande de omständigheter som åberopas till stöd för talan om ansvarsgenombrott är att möjligheten att åberopa ansvarsgenombrott i inomobligatoriska förhållanden är begränsad. I utomobligatoriska fall däremot finns, av naturliga skäl, inte detta förbehåll om god tro. I situationer när en fysisk eller juridisk person ofrivilligt får ett betalningsanspråk mot ett bolag finns det således i regel större möjligheter till framgång med en talan om ansvarsgenombrott. Det torde främst röra sig om fall där någon får ett skadeståndsanspråk mot ett

⁹⁹ Hellner, 1993, s. 78.

bolag som inte kan betala. Man kan här tänka sig att någon som avser att bedriva en verksamhet som är förenad med avsevärda risker för framtida skadeståndsanspråk bildar ett underkapitaliserat bolag i syfte att undgå ansvar för sådana anspråk. När man studerar praxis ser man att det var just i ett utomobligatoriskt fall, NJA 1947 s. 647, som ansvarigenombrott för första gången accepterades fullt ut i svensk rätt.

Frågan om betydelsen av att borgenären och gäldenären står i en avtalsrelation med varandra har också uppmärksammats i det alldeles färskta rättsfallet NJA 2006 s. 420. Uttalandet gjordes dock av två JustR i en skiljaktig mening till HD:s domslut och kan närmast liknas vid ett ”obiter dictum”. Uttalandet är följaktligen inte prejudicerande men det finns ändå anledning att uppmärksamma de skiljaktiga JustR:s synpunkt. Fallet rörde frågan om konkursförvaltares skyldighet att ersätta krav på rättegångskostnader som åläggs konkursboet till följd av en process vilken förvaltaren inlett. Frågan aktualiserades till följd av att boet saknade medel att täcka dessa krav på rättegångskostnader. Kopplingen till ansvarsgenombrott låg i den omständigheten att det var en juridisk person som inte själv kunde betala sina borgenärens fordringar. I detta fall var det fråga om ofrivilla borgenärer vilka fått denna ställning till följd av den process som inletts av konkursförvaltaren och som de i egenskap av svarande vunnit. JustR Håstad och Calissendorff uttalade i sin skiljaktiga mening följande angående ansvarsgenombrott:

”Ett sådant (ansvarsgenombrott – min markering) skall naturligtvis användas med synnerlig restriktivitet, när fordringshavaren haft möjlighet att avstå från att ge sig i lag med gäldenären [...]. Men om fordringshavaren ofrivilligt blivit borgenär till någon som bedriver verksamhet på andras risk bör inställningen till ansvarsgenombrott vara generösare [...].¹⁰⁰

Detta uttalande understryker på ett tydligt vis skillnaden mellan inomobligatoriska och utomobligatoriska fall. Uttrycket ”synnerlig restriktivitet” visar även att de skiljaktiga JustR lägger ett stort ansvar, vad gäller frågan att själv bedöma bolagets ekonomi och ställning, på den som frivilligt ingår avtal med ett aktiebolag. Vad HD egentligen anser i denna fråga kan inte utläsas i detta rättsfall eftersom majoriteten inte berör denna omständighet. Uttalandet kan dock kanske ses som en försiktig fingervisning om hur frågan skulle ha bedömts om den varit uppe för prövning.

4.5 Helhetsbedömning

Avslutningsvis skall det framhållas att det i doktrinen förespråkas att man bör göra en helhetsbedömning för att slutligen fastställa huruvida ansvarsgenombrott kan göras gällande. Vid denna helhetsbedömning bör

¹⁰⁰ NJA 2006 s. 420, 425.

man fästa störst vikt vid huruvida samtliga omständigheter kan anses konstituera ett missbruk eller ett illojalt beteende från ägarnas sida.¹⁰¹

Som jag påpekat ovan finns det uttalanden i såväl praxis som doktrin som talar för att rekvisiten för ansvarigenombrott, på ett nära sätt samverkar med varandra. Detta talar i sin tur för att det är en samlad bedömning som måste göras. Det är inte möjligt att se rekvisiten som isolerade från varandra. Att därvid placera det illojala beteendet främst är naturligt eftersom detta torde vara syftet bakom det agerande som slutligen kan leda fram till ett ansvarigenombrott.

¹⁰¹ Brocker, Grapatin, s. 88.

5 Lagstiftningsarbetet

5.1 Inledning

Frågan om en lagreglering av institutet ansvarsgenombrott har varit uppe för prövning vid två tillfällen. Första gången var 1987 genom betalningsansvarskommitténs arbete.¹⁰² Andra gången var så sent som 2001 i samband med Aktiebolagskommitténs arbete¹⁰³ vilket resulterade i vår nya ABL. Som jag nämnde inledningsvis resulterade dessa utredningar inte i någon reglering av ansvarsgenombrott. Trots det finns det ett värde i att se hur lagstiftaren har resonerat i samband med frågans behandling. Det kan bidra till en djupare förståelse av problemområdet.

5.2 Betalningsansvarskommitténs arbete

Betalningsansvarskommitténs betänkande är både utförligt och omfattande. Jag har därför valt att göra en översiktlig beskrivning av kommitténs arbete där jag särskilt belyser vissa viktiga moment.

Kommitténs arbete skulle i första hand avse en kartläggning av de fall där det kan finnas behov av regler om annans betalningsansvar för skulder i bl.a. aktiebolag.¹⁰⁴ I kommitténs instruktioner framhölls att förslaget till eventuell lagstiftning inte skulle inskränka ansvarsfriheten på ett sådant sätt att seriös näringsverksamhet försvårades. Istället skulle de nya reglerna inriktas på illojalt beteende riktat mot borgenärer.¹⁰⁵

5.2.1 Förslagets innehåll och innebörd

Det lagförslag angående ansvarsgenombrott i aktiebolag som kommittén lade fram fick följande lydelse:

”Kan ett aktiebolag inte uppfylla sina förpliktelser mot borgenärerna och beror detta på att en delägare begagnat sitt inflytande över bolaget på ett gentemot borgenärerna otillbörligt sätt, svarar delägaren solidariskt med bolaget för vad som brister. Ansvar inträder dock inte i annat fall än då bolagets ekonomiska underlag varit uppenbart otillräckligt i förhållande till verksamhetens art och omfattning samt till förutsebara risker. För förpliktelser på grund av avtal med viss borgenär inträder ej ansvar för delägare, som gjort vad som på honom skäligen ankommit för att upplysa borgenären om bolagets ekonomiska förhållanden.

Den som utan att vara delägare har ett bestämmande inflytande över bolagets verksamhet är ansvarig enligt de grunder som anges i första stycket.

¹⁰² SOU 1987:59 Ansvarsgenombrott m.m.

¹⁰³ SOU 2001:1 Ny aktiebolagslag.

¹⁰⁴ SOU 1987:59, s. 40.

¹⁰⁵ SOU 1987:59, s. 40.

I fråga om rätt att påkalla betalningsansvar enligt vad nu är sagt och om väckande av talan härom tillämpas bestämmelserna i 4 kap. 19 och 20 §§ konkurslagen (1987:672).¹⁰⁶

Detta lagförslag bygger framförallt på rekvisiten illojalt beteende, underkapitalisering och i viss mån även god tro hos borgenären. Osjälvständighet betonas inte särskilt men kan enligt min mening till viss del läsas in i uttrycket ”*begagnat sitt inflytande över bolaget*”. Lagförslaget kan ses som en ”tvåstegsraket” där underkapitaliseringen utgör första steget och det illojala beteendet det andra.¹⁰⁷

Vad gäller innebörden av lagförslagets centrala rekvisit, underkapitalisering och illojalt beteende, uttalar kommittén att, ”[...] *personligt ansvar under inga förhållanden kan utkrävas om bolaget inte varit uppenbart underkapitaliserat i förhållande till sin verksamhet*”.¹⁰⁸ När man jämför det ekonomiska underlaget med den bedrivna verksamheten skall man ta hänsyn till både normala förpliktelser som tillhör verksamheten och händelser av mera extraordinär karaktär. Det kan t.ex. röra sig om vissa typer av olyckshändelser och risken för att förväntade intäkter uteblir.¹⁰⁹ När underkapitalisering konstaterats måste man sedan gå vidare och se till syftet med denna. Kommittén uttalar att det inte är underkapitaliseringen i sig som är det avgörande, utan istället är det de bakomliggande orsakerna till underkapitaliseringen som är avgörande.¹¹⁰ Här måste man skilja ut sådant som t.ex. oskickligt företagande och dåliga konjunkturer. Liknande orsaker kan naturligtvis inte klassas som otillbörligt handlande. Istället skall det vara fråga om fall när ”[...] *en delägare i eget intresse förhindrat den kapitalbindning i bolaget som eljest skulle ha uppkommit*”. Man vill slå ner på situationer när det föreligger ett planmässigt handlande i syfte att utestänga borgenärer från möjligheten att få betalt för sina fordringar, vilket sker genom att kapitalbindningen i bolaget medvetet hålls nere för just detta ändamål.¹¹¹

En annan fråga som behandlades av kommittén gällde vilka borgenärer som kunde tänkas ha ett behov av en lagreglering av ansvarsgenombrott. Här konstaterades att de stora kreditgivarna, så som banker och huvudleverantörer, inte var i ett särskilt stort behov av en lagreglering. Denna borgenärskategori beviljar i regel sina krediter efter en noga bedömning av bolagets kreditvärdighet, vilket ofta resulterar i att kreditgivaren fordrar någon form av säkerhet. Avstår kreditgivaren från att ställa ett sådant krav bör detta betraktas som en normal affärsmässig risk.¹¹² Däremot slår kommittén fast att mindre borgenärer som exempelvis småleverantörer och uppdragstagare synes ha ett relativt stort behov av en lagreglering. En av anledningarna till detta är att denna grupp av borgenärer, till följd av konkurrens och krav på effektivitet, i regel inte har någon

¹⁰⁶ SOU 1987:59, s. 31f.

¹⁰⁷ SOU 1987:59, s. 131.

¹⁰⁸ SOU 1987:59, s. 130.

¹⁰⁹ SOU 1987:59, s. 130.

¹¹⁰ SOU 1987:59, s. 131.

¹¹¹ SOU 1987:59, s. 131.

¹¹² SOU 1987:59, s. 93f.

möjlighet att välja affärspartner med hänsyn till vederbörandes ekonomiska ställning.¹¹³

5.2.2 Lagrådets yttrande

I samband med lagstiftningsarbetet som följde betalningsansvarskommitténs betänkande inhämtades lagrådets yttrande över lagförslaget. Lagrådet var i sitt yttrande kritiskt till det remitterade lagförslaget, vilket fick till följd att regeringen drog tillbaka den föreslagna lagändringen. Lagrådets kritik gällde ett flertal olika omständigheter. Framför allt påpekades det att de båda centrala rekvisiten ”otillbörligt” och ”uppenbart” var allt för allmänt hållna och har karaktären av värdeomdömen.¹¹⁴ Lagrådet uttalade även att ”otillbörlighetsrekvisitet” och ”underkapitaliseringsrekvisitet” gav utrymme för kraftigt differentierade tolkningar beroende på tolkarens inställning till näringslivets seder och villkor.¹¹⁵

En annan intressant synpunkt som lagrådet framförde, och som egentligen ifrågasätter hela ansvarsgenombrottsinstitutets berättigande, gällde underkapitaliseringen. Lagrådet påpekade att ”[...] *underkapitalisering – i bemärkelsen begränsning av kapitalinsatsen just med hänsyn till risken att kapitalbehoven kan visa sig större – kan sägas vara kärnan i de nu aktuella associationsformerna [...]*”.¹¹⁶ Lagrådet sätter här fingret på den konflikt jag ovan påpekade mellan det faktum att aktiebolagsformen får användas i syftet riskminimering samtidigt som detta syfte inte får renodlas på ett illojalt sätt.¹¹⁷

Sammanfattningsvis menade lagrådet att lagförslaget med dess otillräckligt preciserade rekvisit endast skulle innebära ett nytt osäkerhetsmoment i all näringsverksamhet. Man ansåg således inte att förslaget skulle innebära någon, i och för sig önskvärd, förutsebarhet på området samt att det inte heller skulle ge någon preventiv effekt.¹¹⁸

5.3 Aktiebolagskommitténs arbete

Andra gången en lagreglering av ansvarsgenombrott diskuterades var under utarbetandet av nya ABL. Aktiebolagskommittén lade i januari 2001 fram sitt slutbetänkande; Ny aktiebolagslag.¹¹⁹ I detta betänkande förordade kommittén att man inte skulle införa en generell regel om ansvarsgenombrott.¹²⁰ Enligt kommittén fanns det flera anledningar till

¹¹³ SOU 1987:59, s. 94.

¹¹⁴ Prop. 1990/91:198, s. 44.

¹¹⁵ Prop. 1990/91:198, s. 44.

¹¹⁶ Prop. 1990/91:198, s. 44.

¹¹⁷ Se 4.3.3 ovan.

¹¹⁸ Prop. 1990/91:198, s. 44f.

¹¹⁹ SOU 2001:1.

¹²⁰ SOU 2001:1, s. 289.

denna ståndpunkt. Man konstaterade att det i princip inte var möjligt att utforma en generell regel om ansvarsgenombrott på ett mer precist sätt än vad Betalningsansvarskommittén gjort i sitt förslag.¹²¹ Kommittén påpekade att det var nödvändigt med ett otillbörlighetsrekvisit eftersom bestämmelsen annars skulle få ett allt för vidsträckt område. Samtidigt var det just problemen med användandet av ett sådant opreciserat rekvisit som lagrådet, i sitt yttrande över det tidigare förslaget, riktat kritik mot.¹²² Utöver detta framhöll kommittén att även underkapitaliseringsrekvisitet var problematiskt. Detta beroende på att ABL inte innehåller något preciserat krav på ett bolags konsolidering, vilket medför en rad problem i samband med tolkningen av detta rekvisit.¹²³

Utöver problemen med tolkningen av rekvisiten diskuterade kommittén relativt utförligt *behovet* av den föreslagna regleringen. Vad gäller denna fråga framhölls det att redan Betalningsansvarskommittén hade ifrågasatt behovet av en reglering av ansvarsgenombrott. Aktiebolagskommittén menade att det enligt Betalningsansvarskommittén i princip endast fanns ett behov av en reglering hos den grupp av borgenärer som utgjordes av mindre leverantörer och uppdragstagare.¹²⁴ Därefter konstaterade kommittén att ingenting talar för att behovet av en reglering idag skulle vara större. Istället ansåg man att den skärpning av lagstiftningen och den utveckling av praxis som skett på ett flertal områden sedan det förra utredningsarbetet minskat detta behov.¹²⁵ Som exempel på lagändringar nämndes bl.a.: skärpta regler i ABL om tvångslikvidation av aktiebolag, en ny bokföringslag (SFS 1999:1078) och en ny revisorslag (SFS 1995:528). Därutöver lyfte kommittén fram regeringens, av riksdagen godkända, strategi mot ekonomisk brottslighet (rskr. 1994/95:412) som ännu en åtgärd vilken har minskat behovet av en lagreglering av ansvarsgenombrott.

5.4 Regeringens ställningstagande

I den proposition¹²⁶ som följde Aktiebolagskommitténs slutbetänkande gick regeringen på kommitténs linje och föreslog att det inte skulle införas någon lagregel om ansvarsgenombrott i nya ABL. I skälen för sitt förslag framhöll regeringen att principen om aktieägarnas frihet från betalningsansvar är av grundläggande betydelse och ett av aktiebolagets främsta kännetecken.¹²⁷ Dock påpekade man att undantag från principen om frihet från betalningsansvar gjorts i praxis och att sådana undantag även i fortsättningen bör kunna göras när aktieägarnas frihet från personligt betalningsansvar leder till stötande konsekvenser.¹²⁸ Regeringen ansåg dock

¹²¹ SOU 2001:1, s. 285.

¹²² SOU 2001:1, s. 286.

¹²³ SOU 2001:1, s. 285.

¹²⁴ SOU 2001:1, s. 281f.

¹²⁵ SOU 2001:1, s. 286f.

¹²⁶ Prop. 2004/05:85.

¹²⁷ Prop. 2004/05:85, s. 207.

¹²⁸ Prop. 2004/05:85, s. 207.

inte att dessa undantag skulle lagfästas eftersom det skulle kunna äventyra aktiebolagsformens användbarhet och attraktivitet. Man lyfte här fram aktiebolagets möjlighet att, genom aktieägarnas begränsade betalningsansvar, attrahera kapital till även mer riskfyllda företagsinitiativ. Denna egenskap hos aktiebolaget utgjorde enligt regeringen även en viktig förutsättning för näringslivets utvecklingsmöjligheter.¹²⁹

Utöver dessa ekonomiska aspekter framhöll regering, liksom kommittén, de problem beträffande rättssäkerheten som är förknippade med en generell regel om ansvarsgenombrott.¹³⁰ Sammantaget ansåg regeringen således att övervägande skäl talade mot införandet av en generell regel om ansvarsgenombrott i aktiebolag. Beträffande framtiden för rättsinstitutet ansvarsgenombrott i svensk rätt uttalade regeringen:

*”Vårt ställningstagande i denna fråga innebär givetvis inget hinder för domstolarna att tillämpa – och vidareutveckla – de principer som har vuxit fram i rättspraxis när det gäller ansvarsgenombrott.”*¹³¹

Regeringen synes enligt min mening således mena att det är en mer tillfredsställande lösning att överlåta åt rättstillämpningen att förvalta och vidareutveckla principerna om ansvarsgenombrott, än att lagstiftningsvägen försöka slå fast innebörden och omfånget av ansvarsgenombrott i aktiebolag.

¹²⁹ Prop. 2004/05:85, s. 207.

¹³⁰ Prop. 2004/05:85, s. 207f.

¹³¹ Prop. 2004/05:85, s. 208.

6 Avslutande diskussion och analys

6.1 Förutsättningar för ansvarsgenombrott

HD har inte i något rättsfall tydligt angivit vad som krävs för att man skall kunna döma till ansvarsgenombrott i aktiebolag. I doktrinen och i underrättsavgöranden uttalas en del olika åsikter och synpunkter. Nedan följer en sammanställning av vad som framgår av praxis och doktrin samt min personliga åsikt om vilka omständigheter som tillsammans kan anses konstituera ett ansvarsgenombrott i aktiebolag.

För att ansvarsgenombrott skall kunna statueras synes det vara ett krav att det aktuella aktiebolaget är underkapitaliserat. Betydelsen av denna omständighet har HD berört i rättsfallen NJA 1947 s. 647 och NJA 1975 s. 45. I det förra rättsfallet framhåller HD att de löpande kostnader i bolaget bestritts genom fortlöpande tillskott från aktieägarna vilket i sin tur innebär att det förmodligen saknades eget kapital i bolaget. I det senare rättsfallet lyfter HD fram det faktum att kommissionärsbolagets egna tillgångar inte var tillräckliga för att verksamheten skulle kunna drivas självständigt. Man påpekade även att bolaget inte hade disponerat över sina egna rörelsetillgångar. Istället hade dessa tillgångar efterhand överförts till huvudbolaget. Dessa uttalanden visar enligt min mening att det uppställs ett krav på att bolaget skall vara underkapitaliserat. Tar man in den ståndpunkt som Betalningsansvarskommittén uttrycker i sitt betänkande förstärks grunden för detta ställningstagande ytterligare. Enligt kommittén är underkapitalisering en *nödvändig men inte tillräcklig* grund för ansvarsgenombrott.¹³²

För egen del anser jag att ett krav på underkapitalisering är väl motiverat. Att bolaget försetts med otillräckliga tillgångar i förhållande till sin verksamhet och möjliga risker eller att kapitalbindning i bolaget förhindrats torde vara det som i slutänden leder till att bolaget saknar medel att täcka sina skulder med. Dock skall det framhållas att *anledningen* till underkapitaliseringen är av avgörande betydelse. Liksom Betalningsansvarskommittén anser jag att det bakom underkapitaliseringen måste finnas något otillbörligt syfte hos aktieägaren. Bristande kunskap om hur man gör bolaget vinstbringande eller helt oförutsedda och överraskande händelser kan naturligtvis inte klassas som otillbörlig underkapitalisering. Jag måste dock, liksom Aktiebolagskommittén och lagrådet, framhålla problemet med tolkningen av begreppet underkapitalisering. I ABL finns, som påpekades ovan, inga krav på ett bolags konsolidering. Det finns

¹³² SOU 1987:59, s. 131.

således inga fasta ramar efter vilka man kan avgöra när ett bolags skall anses underkapitaliserat. Att man med facit i hand kan konstatera att ett bolag i konkurs var underkapitaliserat i förhållande till den verksamhet som bedrevs, innebär inte med nödvändighet att man skulle ha gjort samma bedömning i ett initialt skede av verksamheten. Vad som kan sägas är dock att det bör krävas en *uppenbar* underkapitalisering vilket innebär att det skall vara relativt tydligt att bolaget saknat tillräckliga ekonomiska medel för sin verksamhet.

Beträffande osjälvständighetsrekvisitet är bilden något klarare än vad som gäller för underkapitaliseringen. Omständigheten att bolaget varit osjälvständigt i förhållande till aktieägarna lyfts ofta fram på ett förhållandevis tydligt sätt i praxis. Även i doktrinen intar osjälvständigheten en central placering när principerna för ansvarsgenombrott analyseras. Omständigheter som kan bidra till att ett aktiebolag anses vara osjälvständigt i förhållande till sina ägare är framför allt osjälvständig verksamhet, osjälvständig förvaltning samt osjälvständigt affärsmässigt syfte. I NJA 1947 s. 647 framhåller HD osjälvständigheten hos aktiebolaget genom att bl.a. uttrycka att det endast utgjort ett verkställighetsorgan för aktieägarna och därigenom inte bedrivit någon självständig verksamhet. I NJA 1975 s. 45 tydliggjorde HD osjälvständigheten hos kommissionärsbolaget genom att lyfta fram huvudbolaget och kommissionärsbolagets personella gemenskap samt att verksamheten i det senare bolaget uteslutande bedrivits i huvudbolagets intresse. I hovrättsavgörandet T 272/89, Hovrätten för Västra Sverige, är HovR tydlig med sin syn på vilken roll osjälvständigheten spelar. Domstolen framhåller att den grundläggande förutsättningen för att ett ansvarsgenombrott skall kunna konstateras är att bolaget, i förhållande till ägarna, inte bedriver någon självständig verksamhet. Man påpekar även att underkapitalisering kan ses som en omständighet som bidrar till att bolaget sammantaget anses som osjälvständigt.

Min åsikt är att kravet på osjälvständighet i förhållande till ägarna på ett tydligt vis slås fast i praxis. För att detta krav skall vara uppfyllt kan det t.ex. röra sig om situationer när ägarna, genom att begagna sitt inflytande över bolaget, tillgodoser egna utanförliggande intressen som egentligen inte rör det aktuella bolagets verksamhet. Ett osjälvständigt affärsmässigt syfte är en tydlig signal på att bolaget används för andra ändamål än vad som är normalt för ett självständigt bolag med ett eget vinstintresse. Syftet torde ofta vara att skapa en buffert vilken tas i anspråk för att förhindra stora ekonomiska förluster för ägarna personligen. Ett bolag som tillskapas med detta syfte kan knappast kallas självständigt och bör enligt min mening inte heller åtnjuta aktiebolagets karaktäristiska ansvarsbegränsning i förhållande till ägarna.

Beträffande det illojala beteendet finns inga direkta uttalanden från HD. Trots det finns det enligt min mening goda skäl att uppställa ett krav på ett illojalt agerande från aktieägarnas sida. Denna omständighet tar sikte på det bakomliggande syftet med tillskapandet av själva bolaget. Det är alltså inte

fråga om att urskilja en specifik handling vilken kan klassas som illojal gentemot fordringsägarna. Istället är det, som HovR uttrycker det i NJA 1982 s. 244, hela *arrangemanget* med bolaget som skall konstituera ett illojalt förfarande. Vid denna bedömning kan man dock som Moberg påpekar granska graden av osjälvständighet för sig, för att på så vis konstatera huruvida denna kan anses nå upp till en sådan nivå att man kan tala om en illojal användning av aktiebolagsformen.¹³³ Hovrätten över Skåne och Blekinge har i samband med illojalitetsbedömningen i mål T 205/86 å andra sidan framhållit att den otillbörliga riskminimeringen kan ske genom att bolaget utrustas med helt otillräckliga resurser. Domstolen sätter här underkapitaliseringen i centrum och granskar i vad mån den kan anses utgöra ett illojalt beteende.

Det centrala beträffande det illojala beteendet är enligt min åsikt att det skall vara fråga om ett missbruk av aktiebolagsformen. Bolaget skall ha bildats huvudsakligen i syfte att utestänga borgenärerna från möjligheten att rikta personligt betalningsanspråk mot ägarna. Det skall alltså vara fråga om ett otillbörligt syfte med bildandet eller med hur bolagets verksamhet bedrivits. Det otillbörliga består i att ägarna gör en otillbörlig vinst på bekostnad av borgenärerna. Huruvida det illojala beteendet utgörs av att bolaget underkapitaliseras eller verkar på ett osjälvständigt sätt eller båda dessa i kombination är inte av avgörande betydelse.

En fråga som i detta sammanhang dock komplicerar bilden är var gränsen skall anses gå mellan tillåten riskminimering och otillbörligt utnyttjande av aktiebolagsformen? Som jag nämnde ovan i kapitel 4.3.3 är det fullt tillåtet att använda aktiebolagsformen för att minimera det egna ekonomiska risktagandet. Att göra denna distinktion är upp till domstolarna men vad som bör vara ledande är i vilken utsträckning detta riskminimeringssyfte renodlats på ett sätt som kan anses otillbörligt mot bolagets borgenärer.

En ytterliggare förutsättning för att en domstol skall kunna ålägga aktieägarna ett personligt betalningsansvar för bolagets skulder är att borgenären är i god tro beträffande de omständigheter som åberopas till stöd för en talan om ansvarsgenombrott. Detta slås fast av HD i NJA 1992 s. 375. Domstolen ogillade i detta mål kändens talan på den grunden att kändens, när avtal med svaranden ingicks, varit medveten om de förhållanden som i målet åberopades till stöd för yrkandet om ansvarsgenombrott. Kravet på god tro, vilket naturligtvis endast gäller i inomobligatoriska förhållanden, innebär även att borgenären har en viss ”undersökningsplikt” innan avtal ingås. En borgenär har en skyldighet att i görligaste mån, själv bedöma bolagets ställning innan man ingår avtal med detsamma.¹³⁴ Det krävs alltså ett visst mått av aktivt handlande från borgenärens sida. Hur långt denna undersökningsplikt sträcker sig samt vilka krav man kan ställa, beträffande vilka säkerheter en borgenär skall begära för lämnad kredit, skiljer sig åt mellan olika typer av borgenärer. En borgenär med en stark förhandlingsposition och som vanligen sysslar med kreditgivning, t.ex. en

¹³³ Moberg, s. 80.

¹³⁴ Sandström, s. 333.

bank, har en relativt långtgående skyldighet vad gäller att kontrollera en eventuell gäldenär innan avtal ingås samt vad gäller de säkerheter man bör kräva för lämnad kredit. En mindre leverantör däremot kan inte anses ha samma långtgående undersökningsplikt beträffande en eventuell gäldenär. Man kan, enligt min åsikt, av praktiska skäl inte heller på denna kategori av borgenärer ställa särskilt långtgående krav på att de skall kräva säkerhet för gjorda leveranser.

Att det finns ett visst krav på alla typer av borgenärer att göra en bedömning huruvida man bör ingå avtal med en viss gäldenär torde dock vara klart. Detta leder till att det alltid finns ett visst mått av osäkerhet när ansvarsgenombrott åberopas som grund för en talan i ett inomobligatoriskt förhållande.

6.2 Lagstiftarens åtgärder och ställningstaganden

Frågan huruvida principerna för ansvarsgenombrott i aktiebolag bör lagfästas har analyserats vid två tillfällen. Det första tillfället var genom Betalningsansvarskommitténs arbete: SOU 1987:59 Ansvarsgenombrott m.m. Denna offentliga utredning var mycket omfattande och berörde flera olika aspekter av frågan. Utredningen resulterade i att kommittén lade fram ett förslag på en generell regel om ansvarsgenombrott i aktiebolag. Förslaget byggde i huvudsak på rekvisiten illojalt beteende och underkapitalisering. Kommittén ansåg att det fanns ett behov av en reglering av ansvarsgenombrott, framförallt hos mindre leverantörer och uppdragstagare.

Till följd av den kritik som lagrådet riktade mot lagförslaget drogs det tillbaka av regeringen¹³⁵ och resulterade således inte i någon reglering. Lagrådets kritik grundade sig i huvudsak på att förslaget med dess oprecisa rekvisit, så som ”otillbörligt” och ”uppenbart”, skulle innebära en alltför stor rättsosäkerhet.¹³⁶ Tolkningsutrymmet skulle bli för stort vilket även skulle leda till en icke önskvärd osäkerhet inom all näringsverksamhet. Lagrådet påpekade även den motsättning som ligger i att det är tillåtet att använda aktiebolaget i riskminimeringssyfte, vilket möjliggörs genom en begränsad kapitalinsatts trots att kapitalbehovet kan visa sig vara större, samtidigt som lagförslaget innehöll det relativt svepande rekvisitet underkapitalisering.¹³⁷

För egen del ansluter jag mig i viss mån till lagrådets kritik. De rekvisit som den föreslagna lagregeln skulle innehålla skulle säkert ha inneburit en hel del tolkningssvårigheter för de rättsskipande instanserna. Samtidigt kan man fråga sig om tolkningsproblemen blir mindre bara för att domstolarna

¹³⁵ Se Prop. 1990/91:198, s. 7.

¹³⁶ Prop. 1990/91:198, s. 43f.

¹³⁷ Prop. 1990/91:198, s. 44.

istället skall tillämpa de principer beträffande ansvarsgenombrott som är fastslagna i praxis. Osäkerheten om hur en domstol kommer att tillämpa dessa principer torde enligt min mening vara lika stor som osäkerheten om hur vissa rekvisit i en lagregel skall tillämpas.

Andra gången frågan om en reglering av ansvarsgenombrott diskuterades var i samband med utarbetandet av vår nya ABL.¹³⁸ I den offentliga utredningen: SOU 2001:1 Ny aktiebolagslag, blev frågan betydligt mer summariskt behandlad än i SOU 1987:59. Aktiebolagskommittén konstaterade att det förslag som Betalningsansvarskommittén lagt fram torde vara den bästa precisering av principerna som var möjlig. Samtidigt konstaterade man att den rättsosäkerhet som förslaget medförde, och som lagrådet pekat på, innebar att en reglering med detta innehåll inte var möjlig. Dessutom framhöll kommittén att det idag torde finnas ett ännu mindre behov av en reglering av ansvarsgenombrott än det fanns när Betalningsansvarskommittén lade fram sitt förslag. Sammantaget förordades att det inte skulle införas någon generell regel om ansvarsgenombrott i aktiebolag.

I regeringens efterföljande proposition¹³⁹ gick man på kommitténs linje och lade inget förslag om en reglering. Som grund för sitt ställningstagande framhöll regeringen bl.a. den ekonomiska och affärsmässiga betydelsen av ägarnas begränsade ekonomiska ansvar i aktiebolag. Samtidigt framhöll man att de principer som utvecklats i praxis även i fortsättningen skulle kunna tillämpas och vidareutvecklas av domstolarna. Regeringens ställningstagande resulterade således i att vår nya ABL inte innehåller någon generell regel om ansvarsgenombrott i aktiebolag.

Lagstiftarens försiktighet vad gäller en inskränkning av det begränsade ansvaret för aktieägare är förståelig. Som vi sett har aktiebolaget som bolagsform spelat, och spelar fortfarande, en betydande roll för den samhälleliga ekonomiska utvecklingen. Inskränkningar i ansvarsbegränsningen för aktieägare måste därför naturligtvis vara väl genomarbetade och inte medföra en risk för att aktiebolaget skall bli en mindre attraktiv bolagsform. Samtidigt är det av vikt att så långt som möjligt förhindra att bolagsformen används för otillåtna och otillbörliga ändamål. Lagstiftaren har valt att överlåta åt domstolarna att förvalta och vidareutveckla principerna för ansvarsgenombrott i aktiebolag. Frågan om vad detta får för konsekvenser finns det inget givet svar på. Vad gäller lagstiftarens syn på tillämpningen av principerna för ansvarsgenombrott anser jag att man i oviljan att lagreglera principerna kan tolka in den uppfattningen att en relativt restriktiv tillämpning av principerna föredras av lagstiftaren.

¹³⁸ SFS 2005:551.

¹³⁹ Prop. 2004/05:85.

6.3 De lege ferenda

Hittills har HD inte dragit upp några tydliga linjer för innehållit i institutet ansvarsgenombrott. Det är väl inte heller särskilt troligt att så kommer att ske i framtiden. Eftersom HD i sina domskäl oftast undviker generella uttalanden om t.ex. tolkning av olika rättsprinciper, kommer det förmodligen även längre fram att finnas viss osäkerhet beträffande innehållet i rättsinstitutet ansvarsgenombrott. Trots detta anser jag att det idag går att få en relativt god bild innehållet i principerna för ansvarsgenombrott. Genom att studera den praxis och doktrin som finns på området går det att dra väl underbyggda slutsatser. Rekviriten och deras innebörd kommer troligen att kvarstå även i framtiden. Uppfattningen att rekviriten inte skall ses som absolut fastlagda och att helheten spelar en stor roll vid bedömningen av om förutsättningarna för ansvarsgenombrott är uppfyllda, kommer dock troligtvis innebära att principernas innehåll och innebörd kommer nyanseras och vidareutvecklas. Denna vidareutveckling påverkas även av hur borgenärs- och kapitalskyddsreglerna samt lagstiftningen beträffande ekonomisk brottslighet utvecklas. Dessa regler dikterar i viss utsträckning behovet av rättsinstitutet ansvarsgenombrott.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1990/91:198 Om ändringar i aktiebolagslagen, m.m.
Prop. 2004/05:85 Ny aktiebolagslag

SOU 1987:59 Ansvarsgenombrott m.m.
SOU 2001:1 Ny aktiebolagslag

Litteratur

Bergstöm, Clas och Samuelsson, Per, *Aktiebolagets grundproblem – En rättsekonomisk analys*, Nerenius & Santéus Förlag AB, Angered 1997

Bernitz, Ulf – Heuman, Lars – Leijonhufvud, Madeleine – Seipel, Peter – Warnling-Nerep, Wiweka och Vogel, Hans-Heinrich, *Finna rätt – juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 9 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2006

Bogdan, Michael, *Rekviem över letters of comfort* i Festskrift till Jan Ramberg, s. 71, Juristförlaget, Stockholm 1996

Brocker, Stefan och Grapatın, Jan, *Ansvarsgenombrott*, Juristförlaget, Stockholm 1996

Eek, Hilding – Grönfors, Kurt – Hellner, Jan – Thornstedt, Hans – Vahlén, Lennart och Welamson, Lars, *Juridikens källmaterial*, 9 uppl., Förlaget Akademilitteratur AB, Stockholm 1979

Grönfors, Kurt, *Ställningsfullmakt och bulvanskap*, P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Stockholm 1961

Hellner, Jan, *Kommersiell avtalsrätt*, 4 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm 1993

Hellner, Jan, *Rättsteori – en introduktion*, 2 uppl., Juristförlaget, Stockholm 1994

Ingvarsson, Torbjörn, *Borgensliknande säkerhetsrätter*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2000

Johansson, Svante, *Nials Svensk associationsrätt i huvuddrag*, 8 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2001

Kedner, Gösta och Roos, Martin, *Aktiebolagslagen Del I (1-9 kap.) med kommentarer*, 5 uppl., Fritzes Förlag AB, Göteborg 1995

Löfgren, Kent och Kornfeld, Martin, *Personligt ansvar*, 3 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2002

Moberg, Krister, *Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder*, Nerenius & Santérus Förlag AB, Stockholm 1998

Peczenik, Aleksander – Aarnio Aulis och Bergholtz, Gunnar, *Juridisk argumentation – en lärobok i allmän rättslära*, Nordstedts förlag AB, Stockholm 1990

Peterson, Claes, *Hallsberg-Motala-Mjölby järnvägsaktiebolag mot André Oscar Wallenberg och frågan om aktieägares begränsade ansvar i Festskrift till Jan Hellner*, s. 433, P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Malmö 1984

Rodhe, Knut, *Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder* i Festskrift till Jan Hellner, s. 481, P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Malmö 1984

Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2005

Rättsfallsförteckning

Nytt juridiskt arkiv

NJA 1935 s. 81
NJA 1942 s. 437
NJA 1947 s. 647
NJA 1975 s. 45
NJA 1982 s. 244
NJA 1992 s. 375
NJA 1994 s. 204
NJA 1995 s. 586
NJA 2006 s. 420

Opublicerade Hovrättsavgöranden

T 205/86, Hovrätten över Skåne och Blekinge
T 272/89, Hovrätten för Västra Sverige

Opublicerade Tingsrättsavgöranden

T 5844 – 04, Malmö tingsrätt